הרב צבי טאו
מרכז הרב

# תרומת קטן

הגמרא נדה מו: מקשה על רב כהנא שסובר שמופלא סמוך לאיש אין לוקין (כגון שהקדיש או נדר הוא ואכלו אחרים) והטעם משום שדין מוס"ל שנדרו נדר אינו אלא דרבנן. וזו קושית הגמ' אמר אביי ת"ש קטן שלא הביא ב' שערות רבי יהודה אומר אין תרומתו תרומה רבי יוסי אומר עד שלא בא לעונת נדרים אין תרומתו תרומה משבא לעו"נ (היינו מוס"ל שנדריו נבדקין — רש"י) תרומתו תרומה. סברוה קסבר ר' יוסי תרומה בזמה"ז דאורייתא, אא"ב מוס"ל דאורייתא אתי גברא דאורייתא ומתקן טבלא דאורייתא (בתרומה איש כתיב כמפורש בירושלמי מובא בר"ש ריש תרומות והחדוש של מוס"ל שאו הוא איש לגבי נדרים הקדש ותרומה אף שלא הביא ב' שערות) אלא אי אמרת דרבנן אתי גברא דרבנן ומתקן טבלא דאורייתא. (ותרומה והקדש ונדר חדא היא דמקדשה בדבורו שקורא עליה שם — רש"י) ע"כ לשון הגמרא.

והתוס' הקשו אדפריך מר' יוסי לסיועי מדר' יהודה דאמר אין תרומתו תרומה אלמא מוס"ל דרבנן ולכך לא מתקן טבל דאורייתא, והם מתרצים: וי"ל דרבי יהודה נמי אית ליה מוס"ל דאורייתא, ולהקל לתקן טבל לא איתרבי להיות כגדול ע"כ לשון התוס' וכן הוא בתוס' הרא"ש שם.

במשנה בתרומות פ"א מ"ג שנינו קטן שלא הביא שתי שערות רבי יהודה אומר תרומתו תרומה ר' יוסי אומר אם עד שלא בא לעו"נ אין תרומתו תרומה משבא לעונת נדרים תרומתו תרומה ע"כ.

מתוך פי' הר"ש שם משמע שזו עצמה המשנה שהביאה אביי להקשות על רב כהנא ואף שכבר השפרים גרסינן בדברי אביי אין תרומתו תרומה, מ"מ מוכח מג' מקומות בירושלמי שגירסת המשנה עיקר וכן כתב שם הרא"ש על המשנה בתרומות וגירסא דהכא עיקר. וע"כ נראה לגרוס בדברי אביי ר' יהודה אומר תרומתו תרומה. עוד מביא הר"ש מירושלמי כאן ד: (ויבמות פי"ג הלכה ב') תני בשם רבי מאיר לעולם אין תרומתו תרומה עד שיביא שתי שערות ע"כ וטעמא דר' מאיר מיטום דכתיב איש פרט לקטן (ר"ש שם סוף מ"ג) וכן פי' הר"ש (ריש מ"א) דעת ת"ק בשם ירושלמי כאן ב. איש פרט לקטן, וא"כ ת"ק הוא ר' מאיר ושלוש מחלוקות בדבר.

בהתחלה רצה הר"ש להוכיח שגירסת המשנה עיקר שכן לגרסה זו מסולקת קושית התוס' שם אדפריך מר' יוסי לסיועי מדר' יהודה שאם הגירסא בדברי ר' יהודה תרומתו תרומה א"כ אפי' קטן ממוס"ל תרומתו תרומה וע"כ

שר' יהודה לא דורש איש פרט לקטן ואפי' מוס"ל לאו דאורייתא אין זה ענין לתרומה שמופרשת גם בקטן ולא צריך איש ושאני תרומה מנדרים וקדשים.

לפי תירוצם של התוס' הוכחה זו איננה כמובן, והר"ש דוחה אותה בעצמו בסוף דבריו, שכן גם לגירסתו נשארת הקושיה אדפריך מר' יוסי לסיועי מדר' מאיר ומתרץ הר"ש שי"ל שאין כאן סייעתא שמוס"ל דרבנן ולעולם י"ל שמוס"ל דאורייתא ובכל זאת אין תרומתו תרומה כי מוס"ל שייך דוקא בנדרים שבהפלאה תלה רחמנא משא"כ תרומה שכתוב בה איש וזו עצמה מחלוקת ר"מ ור' יוסי אם שייך בתרומה מוס"ל. א"כ אומר הר"ש י"ל כן גם אם נגרוס ר' יהודה אומר אין תרומתו תרומה. כמובן אין זה תירוץ התוס' שהם סוברים שמר' יהודה אין להביא סיעתא לרב כהנא שי"ל שסבר ר' יהודה שלא שייך בתרומה מוס"ל כי הוא לקולא לתקן הטבל ומוס"ל נתרבה רק לחומרא.

על כל פנים אין כל קושיא על תוס' ונראה שהם גורסים כך גם במשנה תרומות: ר' יהודה אומר אין תרומתו תרומה.

אבל ג' הוכחות מביא הר"ש מן הירושלמי שלר' יהודה תרומתו תרומה ונראה מדבריו[1], שגירסא זו עיקר בין במשנה ובין בגמ' נדה.

א. הירושלמי (ב:) אומר על המשנה שקטן אין תרומתו תרומה מאן תנא קטן דלא כר' יהודה, דתני (היא תוספתא כאן פ"א) קטן שהניחו אביו במוקשה (שדה קישואין) והיה תורם ואביו מוכר על ידו תרומתו תרומה דברי ר' יהודה (כן מובא באהצו"י תרומות עמ' 4 מפי' הרא"ש זרעים אלטונא תצה). אמרו לו: (כן מגיה הר"ש במשנה א' ע"פ התוספתא) לא הוא שהרם אלא אביו שזימן על ידו ע"כ.

ב. בירושלמי יבמות פרק י"ג ה"ב תמן תנינן קטן שלא הביא ב' שערות ר' יהודה אומר תרומתו תרומה תני בשם רבי מאיר לעולם אין תרומתו תרומה עד שיביא ב' שערות.

ג. בירושלמי כאן ד: (וכן מובא בירושלמי יבמות הנ"ל) דרבי יהודא אומר (קטן) תורם ואינו מקדיש (ומסביר הר"ש סוף משנה ג' דקסבר ר' יהודה דקרא מאת כל איש, גבי הקדש דוקא כתיב).

על גירסת התוס' כבר כתב הגר"א בהגהות על שו"ע יו"ד סי' של"א אות ע"ח, שדבריהם תמוהים דודאי גירסא של הגמ' משובשת וכמ"ש בתוספתא (תרומות פ"א הנ"ל שהביא הר"ש מהירושלמי בהוכחתו הראשונה הנ"ל[2]) ובירושלמי (שהביא הר"ש שם) מאן תני קטן דלא כר' יהודה, אלא דאעפ"כ

1 שמקשה למה לא מוכיח הירושלמי ממשנתינו שדעת ר' יהודה שקטן שהרם ת"ת ואביו מסתמא הקשה ממשנה ולא מברייתא. ומנין לעשות מחלוקת בדעת ר' יהידה.

2 והגר"א גורס בה (הגהות הגר"א ירושלמי תרומות ב:) דתני א"ר יהודה מעשה בקטן שהניחו אביו במיקשה והיה תורם ואביו מוכר על ידו ואמרו תרומתו תרומה א"ל לא הוא שתורם אלא אביו הוא שאימן על ידו ע' וביאר שם הגר"א פי' אלמא דסבר ר' יהודה קטן תורם ע"כ.

תירוצם הכרחי דמ"מ לסיועי מדברי ר"מ (וכקושיית הר"ש הנ"ל[3]) וע' ר"ש שם במתניתין (שתי' באופן אחר מתוס') ע"כ.

בדעת התוס' היה אפשר אולי לומר שאין אביי מקשה מן המשנה בתרומות ומביא ברייתא וגירסת המשנה כתוספתא וירושלמי שלר' יהודה קטן ת"ת ותרי תנאי אליבא דר' יהודה. אבל לא נראה, כי למה יביא אביי קושיתו מן הברייתא אם יכול להקשות גם מר' יוסי במשנה.

ואולי סוברים תוס' שלאביי הגירסא כן במשנה, והתוספתא לא מובאת בבבלי, ואין להוכיח מדעת הירושלמי בר' יהודה שאין לזה זכר בבבלי. להיפך בכל הספרים גורסים בנדה א' ן ת"ת ובודאי אביי מביא משנה כי למה יביא ברייתא וע"כ מחלוקת בבלי וירושלמי לפנינו בדעת ר' יהודה ובגירסת המשנה.

הגר"א דרך אחרת לו גם בבאור המשנה גם בגירסתה וגם בגירסת הגמ' בנדה.

שכן כתב בהגהות שו"ע יו"ד סי' שלא אות ע"ח חמשה לא יתרומו ואם כר' ומש"ש קטן שלא הביא שתי שערות הוא פירושא דמתניתין הנ"ל דמ"ש קטן אין תרומתו תרומה, עד אימתי הוא קטן ואמר כל זמן שלא הביא שתי שערות והוא דברי ת"ק שהוא ר"מ שהוא סתם מתניתין וכמ"ש בירושלמי שם מכום ר' מאיר והביאו הר"ש (בהוכחה הב' הנ"ל). וכן בשנות אליהו על המשנה קטן שלא הביא שתי שערות — השתא מפרש הא דתני במשנה א' קטן[4], הוא שלא הביא שתי שערות אף שהוא יותר מי"ג שנים וזה דעת ר"מ דסתם משנה ר' מאיר ע"כ.

לכאורה פי' זה יותר פשוט בלשון המשנה שלא אמר ר' יהודה אומר קטן שלא הביא ב' שערות ת"ת[5], שבאמת אין זה מדברי ר' יהודה. ויותר מזה שאם זה מדברי ר' יהודה הרי הרבותא לומר את השעור למטה ז"א עד כמה קטן תרומתו תרומה ולא השעור למעלה, שזה מתאים למ"ד אין תרומתו תרומה ז"א אף שהגיע לשנים כיון שלא הביא סימנים אין ת"ת (ע' ר"ש ותוי"ט שדקדקו בלשון זו) וכמובן לגי' התוס' בר' יהודה לא קשה מידי אדרבא יש כאן הוכחה מלשון המשנה לשטתם. אבל להגר"א והר"ש הרי אין כאן מחלוקת בבלי וירושלמי והגי' במשנה כירושלמי ולהר"ש לכאורה קשה קצת הדקדוק הנ"ל ולהגר"א ניחא שהוא דברי ר' מאיר. ואח"כ מביאה המשנה דברי ר' יהודה שחולק וסובר תרומתו תרומה וז"ל הגר"א בשנות אליהו ר' יהודה אומר תרומתו

3 ובפרט להגר"א שגורס שם בדברי אביי רמ"א אין ת"ת וכמובא לקמן משנות אליהו.

4 בהגהות הגר"א עם הערות הרד"ל בירושלמי כאן נראה הפי' קצת שונה מהשנו"א אבל ע"כ בהגהות לשו"ע יו"ד נראה שהפי' בשנו"א עיקר שאין כאן סתם ואח"כ מחלוקת רק סתם ומחלוקת בצדו וכמו שיבואר לקמן בס"ד. ובאמת יש ליישב שיכול להיות גם כלל כללי וגם פי' על משנה א' וק"ל. ויש שם ט"ס בהגהות שם וכפי שנכתוב לקמן. וכמו בחרש שאמרו חכמים בכל מקום שגם הוא כלל ופי' למשנה א'.

5 ע' ס' הכריתות לשון למודים שער ב' סי' כ"ז—כ"ט דף כו. ודוק.

תרומה — דר' יהודה פליג אר"מ וס"ל דכל קטן אף בשש ושבע (ע' תוס' יו"ט כאן) מ"מ תרומתו תרומה וכן מפורש בירושלמי ותוס'.

עוד כותב שם הגר"א „עוד שם מאן תנא קטן דלא כר"י דתני ר"א מעשה בקטן שהניחו אביו במוקשה והיה תורם ואביו מוכר על ידו ואמרו תרומתו תרומה אמרו לו לא הוא תורם אלא אביו הוא שאימן על ידו ומהירושלמי הלז מוכח דלא גרסי' במשנה כלל הא דר"י מדמצריך להביא ראיה מברייתא דאמר ר"י מעשה כו' דמאן דתני קטן דלא כר"י ע"כ וכן בהגהות הגר"א עם הערות הרד"ל בירושלמי כאן וז"ל אך נראה למו' דל"ג דברי ר' יהודה כלל דכתניתין בסמוך קאמר (כאן יש ט"ס) מאן תנא קטן דלא כר"י כו'. ע"כ.

ואם כן מתחזק עוד הפי' של הגר"א שהרישא של המשנה הוא פי' למשנה א' והוא דעת ר"מ שהוא ת"ק.

והנה חיליה של הגר"א למחוק ר' יהודה מן המשנה הוא בגלל שהירושלמי לא הביא מכאן ראיה שלר' יהודה קטן שתרם ת"ת אבל באמת הר"ש כבר הקשה זה וגם תירץ; שהר"ש הוכיח מהירושלמי מאן תני קטן דלא כר' יהודה, שר' יהודה סובר שקטן שתרם ת"ת ושזו הגירסא הנכונה במשנה אבל א"כ קשיא למה מביא הירושלמי תוספתא ולא משנתינו כמובן שאם גורסים במשנה כגירסה שלפנינו בנדה לק"מ אבל הר"ש מוכיח שלא יתכן לגרוס כך.

ומתרץ ולא מייתי ראיה ממתניתין דהכא משום דהוה אמינא מדנקט ר' יהודה קטן שלא הביא ש"ש משמע דבסמוך להבאת שערות אייר אלא שעדיין לא הביא (שמביא שער למעלה ולא למטה וכנ"ל). ור' יוסי לפרושי דברי ר' יהודה אתי אבל ברייתא דמוקשה קתני קטן סתם משמע כל קטן ע"כ (לכאורה צריך להבין למה לא אומר הירושלמי רבותא מאן תני קטן דלא כר' יוסי אבל עכ"פ כשאומר הירושלמי דלא כר' יהודה ומביא תוספתא אומר הר"ש שדעת ר' יהודה מפורשת יותר בתוספתא).

לכאורה לפי זה אין הכרח להגהת הגר"א במשנתנו, אבל זה ליתא שהרי להגר"א הרישא היא דברי ר"מ פירוש על משנה א' א"כ אין כל הוא אמינא לומר שר' יהודה ור' יוסי לא חולקים[6] ור' יוסי מפרש (שכל ההו"א של הר"ש מדנקט ר' יהודה וכנ"ל) א"כ גם בדעת ר' יהודה במשנה מפורש כמו בתוספתא שקטן שהפריש תרומה ת"ת[7] וע"כ שהירושלמי לא גריס לה במתניתין.

עוד מוסיף הגר"א בשנות אליהו ולפ"ז י"ל דמאי דאיתא סוף יוצא דופן (פי' בקושית אביי הנ"ל) הגי' ר' יהודה אומר אין ת"ת טעות סופר וצ"ל רמ"א אין תרומתו תרומה ע"כ ואולי גרס כן כי לגרוס ככתוב בספרים ע"כ ליתא כנ"ל בר"ש ובגר"א בהגהות שו"ע יו"ד ולגרוס תרומתו תרומה א"כ קשה שהירושלמי ע"כ לא גריס לה לפי פי' הגר"א (ולהר"ש ניחא כנ"ל ובודאי הוא גורס כך בנדה) ולכן גורס רמ"א.

אבל קשה לומר שכן צריך לגרוס במשנה שהרי הגר"א בשו"ע יו"ד סי'

6 אף אם היינו גורסים במשנה ר' יהודה אומר תרומתו תרומה.

7 ולמה לא הוכיח הירושלמי ממשנתינו.

של"א אות ע"ח מפורש כותב הלכה כסתם ומפורש שם בדבריו שלא גריס לה במתניתין שמוכיח שם מן הירושלמי שת"ק ר' מאיר וכמו שהבאתי לשונו לעיל[8]. ואם הוא ע"כ ברייתא[9] א"כ למה לא גרס הגר"א רי"ז ת"ת וכר"ש. וצ"ע, ולהגר"א קשה לכאורה למה באמת לא הקשה אביי מן המשנה (להר"ש והתוס' י"ל שהביא באמת מן המשנה). ולכאורה קשה מאד להגר"א שבירושלמי יבמות פי"ג ה"ב מפורש תמן תנינן קטן שלא הביא שתי שערות רי"א ת"ת ומובא בר"ש כאן. הרי מפורש שכך לשון המשנה. וצ"ע.

הרמב"ם בפ"ד מהלכות תרומות ה"ה כתב: קטן שהגיע לעונת נדרים אעפ"י שלא הביא שתי שערות ולא נעשה גדול אם תרם תרומתו תרומה ואפי' בתרומה של תורה הואיל ונדריהן והקדשן קיימין מן התורה כמו שביארנו בנדרים, ע"כ. ובכ"מ כתב: משנה שם וכר' יוסי. ע"כ. וכן מפורש בפי' המשנה לר"מ תרומות פ"א מ"ג והלכה כר' יוסי. ע"כ[10]. והנה ידוע הכלל ערובין מו: אמר ר' יוחנן וכו' רבי יהודה ורבי יוסי הלכה כר' יוסי.

ואף שיש כאן סתמא במשנה א' ומחלוקת במשנה ג' הוי סתם ואח"כ מחלוקת שאין הלכה כסתם, וכמובן שכן ההלכה גם להר"ש והרא"ש, וכן פסקו הטור והשו"ע.

אבל להגר"א אין כאן סתם ואח"כ מחלוקת רק סתם ומחלוקת בצדו ודומה בדיוק להא דאיתא בשבת קכד: במשנה: כל הכלים הניטלים בשבת שבריהם ניטלים עמהם ובלבד שיהו עושים מעין מלאכה שברי עריבה לכסות בהן את פי החבית שברי זכוכית לכסות בהן את פי הפך ר' יהודה אומר בלבד שיהו עושין מעין מלאכתן שברי עריבה לצוק לתוכן מקפה ושל זכוכית לצוק לתוכן שמן עכ"ל המשנה.

וכתב על זה הרי"ף והלכתא כת"ק ואמר בעל הלכות משמיה דרב צמח גאון דהלכתא כר' יהודה דקי"ל ר"מ ור' יהודה הלכה כר' יהודה ומסתברא לן הני מילי היכא דפליגי (הגי הב"ח) בהדיא אבל היכא דדברי ר' מאיר סתם ור' יהודה הוא דפליג בהדיא לא אמרינן ר"מ ור' יהודה הלכה כר' יהודה אלא הלכתא כסתם ואע"ג דאפליגו בהדיא בברייתא כיון דסתם לן תנא כר"מ הלכה כר"מ ולא חיישינן למחלוקת דברייתא. ע"כ לשון הרי"ף.

והנה כאן לשיטת הגר"א שקטן שלא הביא שתי שערות הוא פי' משנה א' והוא סתם[11] וחולק עליו ר' יוסי. ועי' עירובין מו: ר"מ ור' יוסי הלכה כר' יוסי ובגדה מו: לגירסת הגר"א המחלוקת מפורשת בברייתא. אבל לפי הרי"ף

8 וכל פסקו מבוסס על זה שהלכה כסתם וכלקמן.

9 ברדב"ז הלכות תרומות פ"ד ה"ה מפורש שהיא ברייתא.

10 גירסת הרמב"ם במשנה היא ר' יהודה אומר תרומתו תרומה כבר"ש והרא"ש כמבואר בפי' המשנה להרמב"ם הוצאת הרב קאפח שליט"א שנוסח המשנה שם הוא העתק מכתב יד הרמב"ם ע"ש במבוא עמ' 14 ד"ה א"נ. ומסתמא שמפרש בכל כהר"ש.

11 שהוא ר' מאיר.

הנ"ל ע"כ כיון דסתם לן תנא כר"מ הלכה כר"מ ולא חיישינן למחלוקת דברייתא. וזה פירוש הגהת הגר"א בשו"ע יו"ד סי' שלא אות ע"ח. שהמחבר פסק כהרמב"ם וכתב הגר"א ונ"ל קטן וכו' פסק כר' יוסי שם ע' בגדה כו: (וע' ש"ך וכן הוא ברמב"ם[12]) ול"נ דהלכה כסתם דלעולם לא הוי תרומה כמש"ש חמשה לא יתרומו ואם כו' ומש"ש קטן שלא כו' הוא פירושא דמתניתין הנ"ל דמ"ש קטן אין תרומתו תרומה עד אימתי הוא קטן ואמר כל זמן שלא הביא שתי שערות והוא דברי ת"ק שהוא סתם מתניתין (ופירוש דבריו שא"כ ע"כ הלכה כסתם וזהו סתם ומחלוקת בצדו שהבאנו מהרי"ף הנ"ל) וכמ"ש בירושלמי שם משום ר"מ והביאו הר"ש שם ואע"ג דקי"ל (מוס"ל דאורייתא ואף למ"ד דרבנן הא קי"ל) תרומה בזמה"ז דרבנן (הגר"א מתכוין להקשות איך אנו פוסקים כסתם שקטן אין ת"ת אפי' מוסל"א הרי מוס"ל דאורייתא ואף למ"ד דרבנן הרי גם תרומה בזמה"ז דרבנן ולמה אין תרומתו תרומה) משום הא לא איריא וע' תוס' בנדה שם ד"ה אי' כו' (ומתכוין לתירוצם שאף אם נאמר מופלא סמוך לאיש יש לומר לר"י אין תרומת קטן כלום כי מופלא סמוך לאיש נתרבה רק לחומרא וכאן קולא שמתקן טבל ותירוץ זה עצמו מתרץ הגר"א לקושיתו שאנו פוסקים כסתם שאין תרומת קטן כלום כל עוד לא הביא שתי שערות ואף שאנו פוסקים שמוס"ל דאורייתא או אף למ"ד דרבנן הרי גם תרומה בזמה"ז דרבנן ולתי' התוס' לק"מ) אלא שדבריהם תמוהים דודאי גירסא של הגמ' משובשת וכמ"ש בתוס' ובירושלמי שם מאן תני קטן דלא כר' יהודה וש"מ אלא דאעפ"כ תירוצם מוכרח דמ"מ ליסייעי מדברי ר"מ וע' ר"ש שם במתני' (הגר"א מתכוין לתי' של הר"ש על הקושיא דמ"מ ליסייעי מדברי ר"מ, שתי' שאף שמוסל"א דאורייתא מ"מ י"ל שאין ת"ת לר"מ כי בתרומה איש כתיב ולא שייך מוסל"א בתרומה לר"מ רק בנדרים דבהפלאה תלה רחמנא שתי' זה גם מתרץ קושית הגר"א שאף אם מוסל"א דאורייתא ואפי' למ"ד דרבנן הרי גם תרומה בזמה"ז דרבנן, מ"מ הלכה כסתם מתניתין שאין תרומת קטן כלום כל עוד לא הביא ב' שערות כי בתרומה לא שייך מוסל"א כי איש כתיב ביה כמפורש בירושלמי ריש תרומות ורק בנדרים שהפלאה כתיב בהו שייך דין מוס"ל) עכ"ל הגר"א.

יש להעיר שאף אם הגר"א היה גורס כדר"מ והר"ש לא היה זה מזיז את הכרח פסקו שגם היה זה סתם ומחלוקת בצדו שכל חילו מזה שפי' שהמלים קטן שלא הביא ב"ש הוא פי' למשנה א' ולכן גם לא הביא בהגהתו על השו"ע ששם פוסק הלכה את גירסתו שלא גריס ר' יהודה אומר ת"ת רק מביאו בשנות אליהו ששם מפרש המשנה ומברר גירסתה.

(כיון שהפירוש בדברי התוס' הנ"ל לא יצא מכלל השערה ושטתם לא ברורה לא שייך לברר שטתם להלכה על פי זה וצ"ע).

12 הכוונה אפי' בתרומה של תורה כי מוס"ל דאורייתא.